

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу
Марченка Олександра Юрійовича
«Економічна політика регулювання розвитку ІТ-сфери України»,
яку подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 Економіка

***Актуальність теми дослідження та її зв'язок
з науковими програмами***

Успішна практика розвинених країн світу доводить, що ІТ-сфера є однією з найбільш перспективних галузей економіки, яка має значний потенціал для стратегічного зростання та розвитку суспільства, дозволяє отримати більш швидку реалізацію цілей сталого розвитку й стимулює поступову побудову на рівні країни економіки знань та економіки, заснованої на використанні штучного інтелекту. Дійсно, ІТ-сфера є сучасною високотехнологічною галуззю, яка створює високооплачувані робочі місця з цікавим й важливим для суспільства змістом роботи і тому активно залучує ІТ-талантів зі всього світу, а це безпосередньо сприяє створенню й втіленню в життя новітніх інноваційних технологій, які суттєвим чином покращують добробут населення, ведуть до зростання рівнів соціально-економічних індикаторів розвитку економіки країни в цілому. Передові ІТ, закладені в основу функціонування суб'єктів господарювання всіх видів економічної діяльності без виключення, дозволяють суттєвим чином покращити рівень і якість життя людини, так як сприяють прогресивному розвитку різних сфер життєдіяльності країни, таких як освіта, наука, медицина, промисловість, транспорт, інфраструктура тощо. Ну і звичайно, саме ІТ-сфера виступає досить потужним важелем забезпечення конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Все перелічене красномовно свідчить про те, що стимулювання розвитку ІТ-сфери в країні є досить позитивним інструментом підвищення рівня конкурентоспроможності всіх інших видів економічної діяльності в державі і тому воно має стати першочерговою метою для реалізації на рівні країни. Звичайно, що для цього влада країни має запроваджувати спеціальні інструменти в межах економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери. Отже, можна впевнено констатувати, що тема дисертаційної роботи О.Ю. Марченка, яку присвячено теоретико-практичному визначенню сутності, складових та принципів побудови економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери України, є надзвичайно актуальною, а запропоновані під час дослідження рекомендації мають стати поштовхом для швидкого відновлення економіки України в

повоєнний період.

Підтвердженням попереднього висновку є також участь автора дисертації у виконанні науково-дослідних робіт за відповідною тематикою, що здійснюються Черкаським державним технологічним університетом Міністерства освіти і науки України. Так, у додатку И до дисертації наведено довідку, підписану ректором Черкаського державного технологічного університету, №567/04-13.01 від 23.08.2023 р. про участь О.Ю. Марченка в проведенні досліджень в межах теми «Теорія і практика сталого розвитку: держава, бізнес, громада» (державний реєстраційний номер 0120U104957, 2020-2023 рр.) та його безпосередній вклад в загальні результати.

Отже, можна зробити узагальнюючий висновок стосовно того, що дисертація Олександра Юрійовича Марченка, написана на тему «Економічна політика регулювання розвитку ІТ-сфери України», являється актуальним, своєчасним та затребуваним науковим дослідженням.

Структура та короткий зміст дисертації

Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, які викладено на 177 сторінках друкованого тексту. Матеріали дисертації містять 13 таблиць і 32 рисунки, з них 7 займають всю сторінку. Список використаних джерел із 310 найменувань уміщено на 32 сторінках, 9 додатків – на 52 сторінках.

В якості мети дослідження в роботі обрано обґрунтування теоретичних засад та інструментів економічної політики регулювання діяльності ІТ-компаній і розробку практичних рекомендацій щодо забезпечення стабільних тенденцій розвитку ІТ-сфери країни. Відповідно до поставленої мети було сформульовано завдання, розв'язання яких дозволило отримати збалансовану змістовну структуру роботи.

Перший розділ роботи «Теоретико-методичні основи реалізації економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери» розміщено на с. 26-77. У межах розділу автором узагальнено та уточнено теоретичну базу економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни, систематизовано принципи формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни та охарактеризовано організаційно-сценарні передумови розвитку ІТ-сфери країни.

Другий розділ роботи «Діагностика перспектив розвитку ІТ-сфери в Україні як ключової умови відновлення економіки країни» розміщено на с. 78-125. У межах розділу автором здійснено діагностику наявного стану та описано перспективи розвитку ІТ-сфери країни, оцінено достатність кадрового потенціалу для забезпечення розвитку ІТ-сфери країни та проаналізовано достатність нормативно-правового забезпечення функціонування ІТ-сфери в Україні.

Третій розділ роботи «Організаційно-економічні інструменти побудови економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери України» розміщено на с. 126-189. У межах розділу автором сформульовано ключові напрями побудови економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни, сформовано інструментарій економічної політики щодо кадрового забезпечення розвитку ІТ-сфери країни та визначено детермінанти економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни.

Отже, можна констатувати, що структура дисертації є логічною, розділи рівнозначними за обсягом, матеріал викладено послідовно й взаємопов'язано, він чітко відповідає меті та завданням дослідження.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення зі змістом дисертації Олександра Юрійовича Марченка та науковими працями, опублікованими за темою роботи, дає підстави стверджувати, що представлені автором наукові положення, висновки і рекомендації є аргументованими, логічними, послідовними та обґрунтованими. Цьому сприяло, по-перше, опрацювання автором дисертації значного обсягу нормативно-правових актів України та міжнародних організацій, теоретичних, статистичних та аналітичних матеріалів, а, по-друге, вміння використання ним широкого спектру сучасних наукових методів і підходів. Так, в межах роботи було використано системний підхід, метод логічного узагальнення, монографічний метод, метод абсолютних, відносних і середніх величин, метод аналізу рядів динаміки та структурних зрушень, системно-функціональний метод аналізу, порівняльний та графічний методи, метод експертних оцінок та сценарний підхід.

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується їх публікацією у вітчизняних й закордонних фахових наукових виданнях, апробацією на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, а також актами впровадження основних результатів дослідження.

В дисертаційній роботі О.Ю. Марченка порушень академічної доброчесності не виявлено. В роботі присутні відповідним способом оформлені посилання на кожне з використаних літературних джерел.

Наукова новизна положень дисертації

Основний науковий результат дисертації полягає у поглибленні теоретико-методичних засад і розробленні науково-практичних рекомендацій щодо реалізації інструментів економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери в країні. При цьому найбільш вагомими науковими результатами, отриманими автором під час дослідження, слід вважати такі.

1. Розширено понятійно-категорійний апарат дослідження через конкретизацію сутності поняття «економічна політика регулювання розвитку ІТ-сфери країни» (с. 40-41). У роботі запропоновано розглядати це поняття як дієву стратегію регульованого впливу держави на фактичні та перспективні тенденції розвитку ІТ-галузі через використання системи різномірних інструментів впливу на діяльність суб'єктів ІТ-бізнесу, такі як спрощення процедур реєстрації бізнесу, податкові канікули, програми фінансової підтримки тощо. Очікується, що результатом використання на практиці перелічених інструментів має стати підвищення рівня цифровізації економіки, а, отже, і прискорене відновлення економіки країни.

2. Систематизовано принципи формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни (с. 57-58). У роботі виділено дві групи принципів – загальні, до яких було віднесено науковий підхід, справедливість та комплексність, та спеціальні, склад яких представлено принципами пріоритетності, стратегічної орієнтації, адаптивності, синергетичності, інклюзивності та євроінтеграції. Орієнтація на виокремлені принципи при формуванні економічної політики розвитку ІТ-сфери регіону та країни дозволить підвищити вклад ІТ-сфери у ВВП країни та забезпечити конкурентоспроможність ІТ-компаній на ринку.

3. Обґрунтовано організаційно-сценарні передумови розвитку ІТ-сфери країни (с. 60-63). Запропонований підхід демонструє послідовність зміни й змістовне навантаження форм розвитку економіки країни від інформаційної економіки і до програмованої економіки на основі інформації, знань та ІТ за такими критеріями, як головна ідея, реалізація та базові інструменти. Встановлений вектор розвитку економіки має стати підґрунтям для моніторингу результативності реалізації конкретних нормативних й організаційних ініціатив щодо розвитку ІТ-сфери країни та оцінювання реальних можливостей досягнення більш прогресивних форм розвитку на шляху до побудови Industry 4.0.

4. Запропоновано методичний підхід до діагностики наявного стану та перспектив розвитку ІТ-сфери в країні (с. 79-93). В основу запропонованої методики діагностики в дисертації покладено підхід, що реалізується в поетапному оцінюванні ступеня опанування та використання суб'єктами господарювання країни таких складових цифровізації, як електронна торгівля, аналіз й торгівельні операції з «великими даними», 3D-друк, функціональні можливості вебсайту, хмарні обчислення та робототехніка. Запровадження моніторингу на основі запропонованого в роботі методичного підходу дозволить на рівні ділового середовища регіону об'єктивно оцінювати наявну потребу суб'єктів господарювання у ІТ-фахівцях та відповідним чином реагувати на ці запити.

5. Запропоновано підхід до комплексного оцінювання достатності

кадрового потенціалу для забезпечення розвитку ІТ-сфери країни (с. 94-108). Означений підхід ґрунтується на кількісному співставленні попиту та пропозиції ІТ-фахівців на ринку праці при одночасному врахуванні таких параметрів, як рівень оплати праці у розрізі ІТ-професій та потенціальні можливості закладів освіти країни щодо підготовки достатнього числа ІТ-фахівців. Результати моніторингу, отримані за допомогою запропонованого підходу до оцінювання, мають стати основою для прийняття своєчасних управлінських рішень щодо розробки плану заходів із забезпечення ІТ-сфери країни достатнім числом високопрофесійних ІТ-фахівців.

6. Конкретизовано концептуальний підхід до визначення ключових напрямів побудови економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни (с. 145-146). Змістовне навантаження підходу полягає у тому, що він концентрує зусилля влади на реалізації п'яти пріоритетних складових цифровізації суспільства, таких як інформаційне суспільство, електронне самоврядування, інформаційний простір, інформаційна безпека, ІТ-бізнес. Реалізація підходу на практиці дозволить поступово підвищити конкурентоспроможність ІТ-сфери регіону і країни та забезпечити підвищення рейтингу України щодо різних аспектів цифрової трансформації.

7. Сформовано інструментарій економічної політики щодо кадрового забезпечення розвитку ІТ-сфери країни (с. 157-159). В роботі в основу інструментарію покладено використання двох підходів до насичення ринку праці високо компетентними та мотивованими ІТ-фахівцями: екстенсивного підходу, а саме процедури забезпечення якості формальної, неформальної та інформальної освіти, та інтенсивного підходу, в якості якого пропонується здійснювати заходи, спрямовані на підвищення бренду роботодавця та залучення ІТ-талентів. Очікується, що поширення в діловому середовищі даного підходу дозволить підвищити інтенсивність цифрової трансформації різних сфер життєдіяльності країни.

8. Окреслено концептуальні основи формування детермінантів економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни (с. 173-175). В основу даного підходу покладено обґрунтування інструментів реалізації соціального, інвестиційного, інноваційного та податкового видів економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни. Одночасна реалізація всіх обґрунтованих в роботі інструментів відповідно в межах кожного виокремленого виду економічної політики дозволить підвищити середньорічні темпи росту експортної виручки ІТ-сфери країни, що стане умовою для пришвидшеного соціально-економічного відновлення та розвитку її економіки.

Основні положення дисертації Олександра Юрійовича Марченка є достатньо обґрунтованими і повною мірою корелюють з поставленими в дослідженні завданнями та висновками до роботи.

Повнота викладення основних наукових результатів в опублікованих працях

Основні результати дослідження опубліковано в 13 наукових працях, серед яких – 1 стаття у закордонному виданні, проіндексованому у наукометричній базі Scopus, 5 статей – у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 7 публікацій – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 7,05 д.а., з яких особисто здобувачеві належать 5,83 д.а.

Слід констатувати про достатній рівень повноти відображення в наукових публікаціях автора основних положень дисертації роботи. Характер видань, зміст і оформлення наукових праць дисертанта відповідають вимогам щодо забезпечення релевантності публічного оприлюднення отриманих результатів дисертаційної роботи, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Практичне значення і впровадження результатів дослідження

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і прикладних рекомендацій, запровадження яких буде сприяти підвищенню результативності реалізації економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери в Україні. До результатів, що мають найвагомніше практичне значення, належать обґрунтовані в роботі пріоритети реалізації економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери, сформульовані принципи формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери, окреслені ключові напрями формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери, сформований інструментарій кадрового забезпечення розвитку ІТ-сфери та визначені детермінанти економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери країни. Означені положення мають стати основою при розробці змісту документів прогностного і програмного характеру щодо стратегічного розвитку ІТ-сфери України.

Запропоновані в дисертації пропозиції та ключові положення апробовано й прийнято до впровадження в діяльності Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації (довідка №19154/02/11-01-31 від 22.08.2023 р.), Департаменту регіонального розвитку Черкаської обласної державної адміністрації (довідка №743/04-02-12 від 24.08.2023 р.), Департаменту «Центр надання адміністративних послуг» Черкаської міської ради (довідка №01-07/193 від 25.08.2023 р.), Черкаського обласного центру зайнятості (довідка №12-08/2168 від 21.08.2023 р.), Департаменту соціальної політики Черкаської міської ради (довідка №6705/28-1/01-9 від 21.08.2023 р.).

Відповідно до довідки №566/04-15.01 від 23.08.2023 р. основні наукові результати дисертаційної роботи використовуються також у навчальному

процесі Черкаського державного технологічного університету під час викладання дисертантом дисциплін «Економіка і організація інноваційної діяльності» та «Комерційна та посередницька діяльність» здобувачам освіти спеціальностей 076 «Підприємництво та торгівля» та 281 «Публічне управління та адміністрування».

Дискусійні положення й зауваження до дисертаційної роботи

В цілому позитивно оцінюючи результати проведеного дослідження, слід також акцентувати увагу на деякі дискусійні положення дисертаційної роботи.

1. Мету дисертаційної роботи присвячено обґрунтуванню теоретичних засад та інструментів економічної політики регулювання діяльності ІТ-компаній і розробці практичних рекомендацій щодо забезпечення стабільних тенденцій розвитку ІТ-сфери країни (с. 19). Проте жодний елемент наукової новизни в дисертації не присвячено розробці конкретних заходів, спрямованих на регулювання різних аспектів діяльності ІТ-компаній в країні. Враховуючи той факт, що саме ІТ-компанія являється основним дієвим елементом ІТ-сфери країни, слід було б більше уваги приділити в роботі заходам та рекомендаціям щодо підвищення рівня конкурентоспроможності українських ІТ-компаній.

2. В роботі на с. 41 автор формулює пріоритети реалізації економічної політики щодо регулювання розвитку ІТ-сфери країни (рис. 1.3). З кожним сформульованим пріоритетом слід погодитися, так як дійсно вони окремо та/або разом сприяють стратегічному розвитку ІТ-компаній та ІТ-сфери країни загалом. Водночас не всі з перерахованих пріоритетів знайшли втілення у конкретних рекомендаціях, запропонованих автором у третьому розділі дисертації, що обмежує рівень її практичної корисності. Так, в роботі достатньо уваги приділено такому важливому напрямку розвитку ІТ-сфери, як фахова освіта, проте конкретних рекомендацій щодо підвищення якості ІТ-освіти в Україні не сформульовано. Також не було формалізовано заходів, які б дозволили залучати таланти до української ІТ-сфери як з різних регіонів країни, так і з інших країн світу. В роботі також не було обґрунтовано заходів, які б були спрямованими на стимулювання ІТ-компаній до надання послуг і створення конкретних проєктів у межах реалізації їхньої політики соціальної відповідальності та цілей сталого розвитку.

3. У табл. 1.2 (с. 58) автором представлено систематизацію принципів формування економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери в Україні. Дев'ятим принципом обрано принцип інклюзивності, зміст якого в роботі пропонується розглядати як «реалізацію всеукраїнського соціального проєкту реінтеграції українців, які під час війни отримали статус осіб з інвалідністю шляхом навчання їх на безоплатній основі

конкретній ІТ-професії та забезпечення потужними зразками комп'ютерної техніки для успішної он-лайн праці в ІТ-сфері». Важко перебільшити важливість такого проєкту для інтеграції постраждалих та скалічених під час війни українців до нормального життя та отримання можливості відчувати себе повноцінними членами суспільства. І саме ІТ-сфера має стати прихистком та джерелом для застосування і всебічного розвитку людського капіталу таких осіб. Разом з тим, в роботі кілька разів йде згадування про цей проєкт, хоча конкретних рекомендацій і заходів для його реалізації на практиці не запропоновано.

4. При побудові послідовності зміни й змістовного навантаження форм розвитку економіки країни на основі інформації, знань та ІТ (рис. 1.5, с. 61) не здійснено конкретизацію тих кінцевих результатів, які отримає суспільство від досягнення конкретної форми розвитку економіки країни від інформаційної і до програмованої в межах просування до Industry 4.0. Окреслення таких результатів дозволило б більш точно спрогнозувати момент переходу з одного етапу розвитку до іншого в межах наближення до четвертої промислової революції.

5. При систематизації найбільш дієвих інструментів економічної політики держави щодо регулювання розвитку ІТ-сфери України (рис. 3.9, с. 174), одним з інструментів обрано створення інкубаторів та технопарків, як дієвих центрів співпраці бізнесу та освіти. Зарубіжною практикою доведено ефективність такого інструменту і тому доцільно було б розробити план заходів по інтенсифікації використання означеного інструменту і в українських реаліях. Проте цього не було зроблено в роботі.

Разом з тим слід наголосити, що зазначені недоліки й дискусійні моменти не мають принципового характеру та не впливають на загальну позитивну оцінку наукових результатів проведеного дослідження.

Відповідність роботи вимогам Міністерства освіти і науки України

Дисертаційна робота О.Ю. Марченка являється завершеним самостійним дослідженням, виконаним на актуальну тему. Робота містить елементи наукової новизни, має суттєву теоретичну та практичну цінність. Основні положення дослідження, які виносяться на захист, є чіткими, продуманими і достатньо аргументованими. За структурою, обсягом і стилем оформлення дисертація повністю відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Матеріали дисертації викладено в науковому стилі, логічно, системно і послідовно. Дисертаційна робота характеризується смисловою завершеністю та цілісністю. Мова дисертації є грамотною та лаконічною.

У дисертаційній роботі О.Ю. Марченка відсутні ознаки порушення академічної доброчесності. Використання в дисертації ідей, результатів і

текстів інших авторів супроводжується посиланням на конкретне джерело відповідно до правил цитування та з дотриманням норм законодавства про авторське право.

**Загальний висновок про відповідність дисертації
встановленим вимогам**

Дисертаційна робота Олександра Юрійовича Марченка «Економічна політика регулювання розвитку ІТ-сфери України» є повністю завершеною, самостійною науковою працею, в межах якої вирішено низку теоретико-методичних та практичних питань щодо формування складових економічної політики регулювання розвитку ІТ-сфери України, які однозначно мають наукову цінність та практичну значущість.

За структурою, обсягом і оформленням дисертація повністю відповідає встановленим вимогам (Наказ Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації») та вимогам Постанови Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Марченко Олександр Юрійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та
підприємництва Центральноукраїнського
державного університету
імені Володимира Винниченка
Міністерства освіти і науки України

Олександр ЛЕВЧЕНКО

Підпис д.е.н., професора Олександра Миколайовича Левченка засвідчую

Проректор
з наукової роботи

(Олександр Левченко)